

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Єдиний соціальний внесок як складова формування доходів
державного соціального страхування**

Студентки 2 курсу, 5-м групи, спеціальності 072 Шуляк Діани

«Фінанси, банківська справа та страхування»

Варданівни

спеціалізації

«Публічні фінанси»

Науковий керівник Савченко Наталія к.е.н., доцент

Григорівна

Керівник освітньо-професійної програми

д.е.н., професор

Макогон Валентина

Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., професор

Якович заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	6
1.1. Економічний зміст та принципи державного соціального страхування.....	6
1.2. Місце і роль єдиного соціального внеску у системі доходів державного соціального страхування.....	10
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЗА РАХУНОК ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ	16
2.1. Механізм нарахування та сплати єдиного соціального внеску.....	16
2.2. Стан фінансового забезпечення державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску	23
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	31
3.1. Світовий досвід формування фінансових ресурсів систем соціального страхування.....	31
3.2. Вдосконалення системи державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску в Україні.....	36
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ДОДАТКИ.....	54
--------------	----

ВСТУП

Актуальність теми. Важливу роль у фінансовій системі відіграє державне соціальне страхування, що тісно пов'язане з виконанням специфічних функцій та формує фонди фінансових ресурсів, основне призначення яких покрити витрати громадян, що виникли з непередбачених обставин.

Запровадження загальнообов'язкового державного соціального страхування можна вважати одним із головних елементів соціального реформування в Україні, оскільки система соціального страхування зіграла позитивну роль у підвищенні соціального захисту громадян.

В Україні відбувається поступальний розвиток системи державного соціального страхування. Однак система державного соціального страхування потребує подальшого розвитку й удосконалення в частині забезпечення прозорості та публічності діяльності фондів; завершення побудови цілісного фінансового механізму державного соціального страхування на основі функціонування єдиного соціального внеску; посилення державного фінансового контролю за грошовими потоками в системі державного соціального страхування.

Отже, процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення наукового дослідження теоретичних засад та практики державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску з метою розробки шляхів його сталого розвитку з урахуванням світового досвіду.

Дослідженням теорії та практики державного соціального страхування у своїх наукових працях займалися такі українські вчені, як Е. Лібанова, В. Федосов, І. Чугунов, Н. Внукова, С. Юрій, В. Столяров, І. Гуменюк, Л. Новосельська, М. Боднарчук, І. Гнибіденко, В. Новіков та ін.

Система державного соціального страхування потребує подальшого розвитку й удосконалення в частині забезпечення прозорості та публічності діяльності фондів; завершення побудови цілісного фінансового механізму державного соціального страхування на основі запровадження єдиного соціального внеску; посилення державного фінансового контролю за грошовими потоками в системі державного соціального страхування.

Отже, процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення наукового дослідження теоретичних засад та практики державного соціального страхування з метою розробки шляхів його сталого розвитку з урахуванням світового досвіду.

Метою даної роботи є розкриття теоретичних та практичних засад фінансового забезпечення державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску, визначення напрямів його удосконалення.

У відповідності до визначеної мети в роботі були поставлені такі **завдання**:

- визначити сутність, принципи та роль державного соціального страхування;
- розкрити механізм нарахування та сплати єдиного соціального внеску;
- здійснити огляд світового досвіду розвитку фінансового забезпечення систем державного соціального страхування;
- проаналізувати сучасні тенденції формування доходної частини фондів державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску в Україні;
- визначити напрями розвитку фінансового забезпечення державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску в Україні.

Об'єктом дослідження є єдиний соціальний внесок.

Предметом дослідження є фінансові відносини, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів фондів державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску.

При написанні випускної кваліфікаційної роботи використовувалися законодавчо-нормативні документи з питань державного соціального страхування, єдиного соціального внеску, наукова, періодична література, монографії вітчизняних науковців, офіційні звітні дані фондів державного соціального страхування.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використовувались такі основні методи: загальнонаукові методи пізнання (аналіз, синтез, метод теоретичного узагальнення); системного аналізу; діалектичний метод пізнання; статистичного аналізу; логічні підходи, спеціальні прийоми.

За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Єдиний соціальний внесок як складова формування доходів державного соціального страхування // Зб. наук. ст. студ. – К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2021.

Обсяг статті становить: 0,3 д.а.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Економічний зміст та принципи державного соціального страхування

Соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що має на меті створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише у тому разі, якщо вона буде всеосяжною з точки зору охоплення нею населення, так і з погляду покриття ризиків. Кінцева мета полягає в реалізації плану, який захищав би всю сукупність факторів нестабільності. Тобто всеосяжність та універсальність є одним із способів символічного стирання класових відмінностей у сфері соціального простору. На державному рівні соціальне страхування виступає як важлива складова соціальної політики.

Соціальне страхування – це встановлена державою система прав щодо надання соціальних послуг та матеріального забезпечення громадянам у разі настання хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працедавцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань у випадках, визначених законодавством [10].

Характерною ознакою соціального страхування є те, що фінансування соціального забезпечення здійснюється за рахунок страхових внесків, також існує тісний взаємозв'язок між розмірами страхових внесків та обсягом матеріального забезпечення чи соціальних послуг громадян.

Соціальне страхування являє собою систему заходів, щодо матеріального забезпечення населення в старості, на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян, при виході на пенсію тощо.

Зокрема, в Україні існує два види соціального страхування: обов'язкове та добровільне

соціальне страхування.

Відгорчик М.А. один з перших став застосовувати термін «соціальне страхування». Вчений займався проблемами соціального страхування з позицій теорії та практики. Він визначив поняття «соціальне страхування», дав чіткі класифікації видів соціального страхування. По видах соціальних ризиків вчений виділяв: 1) за відсутності попиту на працю – страхування на випадок безробіття; 2) при втраті працездатності – страхування на випадок хвороби, нещасного випадку, інвалідності, старості, материнства і смерті. За характером організації вчений виділяє: а) добровільне; б) обов'язкове; в) факультативно-обов'язкове; г) пенсійне (без внесків самих застрахованих). За внутрішньою структурою страхування може бути державним, муніципальним, взаємним і комерційним, а за колом його дії – місцевим (приватним), загальним і міжнародним. Відгорчик М.А. розглядав соціальне страхування як історичне явище, прослідкувавши його розвиток у різних країнах.

Внукова Н.М. відводить соціальному страхуванню центральну роль в системі соціального захисту населення, зазначаючи при цьому, що його існування створює умови для відтворення робочої сили та захисту громадян у разі настання відповідних страхових випадків [5].

В Україні існують такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

- пенсійне страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням чи народженням;
- медичне страхування;

- страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- страхування на випадок безробіття;
- інші види страхування, передбачені законами України [31].

Обов'язкове соціальне страхування – це різновид державних соціальних гарантій, які забезпечуються через цільові позабюджетні (державні або суспільні) фонди. На цей раз реалізується принцип неповного самофінансування. На випадок дефіциту даних фондів держава надає їм допомогу з державного бюджету. Таким чином, вона виступає гарантом фінансової стійкості цих фондів і реалізації програм обов'язкового соціального страхування.

Існує два види обов'язкового соціального страхування: обов'язкове загальне страхування й обов'язкове професійне страхування. Загальне обов'язкове страхування поширюється на всіх осіб, які працюють за трудовим договором або за контрактом. Обов'язкове професійне страхування розповсюджується на осіб, які працюють на місцях, пов'язаних із підвищеним травматизмом, особливо небезпечними та несприятливими умовами праці. Рівень страхових внесків за умови обов'язкового професійного страхування вищий, ніж при обов'язковому загальному страхуванні, але, відповідно і вищий рівень матеріального забезпечення.

Добровільне соціальне страхування ґрунтується на принципах колективної солідарності і взаємодопомоги за відсутності страхової підтримки держави (державного бюджету). Його характерними рисами є демократизм в управлінні страховими фондами, найбільш повна реалізація принципу самоврядування, соціальне партнерство роботодавців і найманих працівників, тісна залежність страхових виплат і програм від рівня доходів страхувальників.

Із розвитком суспільства місце і роль соціального страхування в суспільстві зростають, що обумовлено все більшим охопленням населення обов'язковим соціальним страхуванням, переходом колишніх соціалістичних країн від державного соціального забезпечення до сучасних систем соціального захисту

населення, розвитком демократії й підсиленням соціального захисту найважливіших прав людини у сучасних цивілізованих державах, розширенням програм соціального страхування та іншим.

На сучасному етапі розвитку та формування ринкових відносин, одним з найголовніших напрямів діяльності нашої держави є вирішення питань соціального страхування як основи соціального забезпечення її громадян. Конституцією України нашу державу проголошено як соціальну, тобто її соціальна політика повинна спрямовуватись на створення належних умов для достойного рівня життя і вільного розвитку особистості. Соціальне страхування як складова частина соціального захисту відіграє значну роль у житті громадян України, особливо тих, хто втратили можливість забезпечувати себе самостійно. Проте остаточного вигляду система соціального захисту ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування.

Соціальний захист населення - це системне поняття, що передбачає використання різних форм та методів соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи".

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають цільові фонди: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд соціального страхування на випадок безробіття. Загалом діяльність зазначених цільових фондів спрямована на виконання загальних функцій соціального страхування, які, в свою чергу, відіграють важливу роль при проведенні державою ефективної соціальної політики. Так, до функцій соціального страхування відносять:

- формування грошових фондів, з яких покриваються витрати, пов'язані з сутністю непрацездатних і осіб, що з погляду на обставини не беруть участі в трудовому процесі;
- забезпечення кількості і структури трудових ресурсів;
- зменшення розриву в рівнях матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих громадян;

- сприяння вирівнюванню життєвого рівня різних соціальних груп населення, не залучених до трудового процесу;
- захисна функція, яка полягає в підтримці сформованого матеріального рівня застрахованого, якщо звичайне джерело доходу стає для нього недоступним;
- компенсаційна функція, що полягає у відшкодуванні збитку з втрати працездатності і збитку здоров'я за допомогою матеріального відшкодування втрати заробітку, а також оплати послуг у зв'язку з лікуванням і реабілітацією;
- відтворювальна функція, яка полягає в тому, що соціальне страхування покликане забезпечувати застрахованим (і членам їхніх родин) покриття усіх витрат, достатніх для нормального протікання відтворювального циклу, що охоплює практично весь життєвий цикл, у випадку хвороби, старості, інвалідності, безробіття, вагітності;
- перерозподільча функція, яка визначається тим, що соціальне страхування значно впливає на суспільний розподіл і перерозподіл: соціальні виплати збільшують частку створеної вартості, що направляється на споживання застрахованим; це полягає в поділі матеріальної відповідальності за соціальні ризики між усіма застрахованими, усіма роботодавцями і державою [5].

Таким чином, соціальне страхування можна собі уявити як соціальну систему, що ставить за мету створення загальнонаціональної організації взаємодопомоги обов'язкового характеру, яка зможе діяти з найвищою ефективністю лише в тому випадку, якщо вона буде всеосяжною як з точки зору охоплення нею населення, так і з точки зору покриття ризиків.

1.2. Місце і роль єдиного соціального внеску у системі доходів державного соціального страхування

Зміст соціального страхування полягає в створенні цільових грошових фондів та їх використанні для соціального захисту населення.

Обсяг фінансових ресурсів, які використовуються із фондів соціального страхування з метою соціального захисту населення в 2018 році склав 11,5% ВВП країни (табл.1.1.).

В рамках фінансової системи соціального страхування вирішуються питання як соціального захисту населення, так і питання організації фондів соціального страхування. Багаторічний досвід функціонування подібних спеціалізованих соціальних інститутів в більшості країн Західної Європи свідчить про високу ефективність цих базових інститутів соціального захисту. Страхові принципи забезпечення соціальних гарантій населенню є загальноприйнятими і визнаними у світі. Вони вважаються найефективнішими.

Таблиця 1.1.

Видатки фондів державного соціального страхування в Україні

Показники	Роки							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, млн грн	1 000 060	1 314 000	1 408 889	1 454 931	1 566 728	1 979 458	2 383 182	2 982 920
Видатки фондів державного соціального страхування, всього, млн грн	211 630,0	230 984,2	255 738,4	279 786,1	274 710,2	281 092,2	298 117,6	342 352,9
У % до ВВП	21,2	17,6	18,1	19,2	17,5	14,2	12,5	11,5

Джерело: Складено автором за даними: www.ukrstat.gov.ua, www.mlsp.gov.ua

Як елемент фінансової системи, соціальне страхування є системою фінансових установ, які здійснюють акумулювання і розподіл коштів, що накопичуються державою в обов'язковому порядку на компенсацію збитку від дії соціальних ризиків.

Управління системою соціального страхування включає такі види діяльності: планування, акумуляція та облік коштів, нарахування та виплата матеріального забезпечення, звітність, контроль, розгляд спірних питань. Управлінню соціальним страхуванням властиві загальні риси та принципи, які характерні для управління в цілому. Одним із таких принципів є принцип законності, зміст якого полягає в тому, що всі органи управління, всі посадові особи зобов'язані виконувати свої повноваження згідно із законодавчими актами. В цій сфері діяльності слід чітко дотримуватися встановлених розмірів страхових внесків, строків їх сплати, використовувати кошти страхових фондів суворо за цільовим призначенням, своєчасно подавати звітність тощо. Крім того, принцип законності передбачає дотримання встановленого порядку прийняття управлінських рішень.

Управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють страхові фонди. Ці органи забезпечують фінансування соціальних виплат, провадять контроль за використанням коштів, та здійснюють інші функції згідно з затвердженими статутами. Страхові фонди є некомерційними самоврядними організаціями. Вони не можуть займатися іншою діяльністю, крім тієї, для якої їх створено.

Україна, як відомо, розпочала перебудову соціального страхування з початку 2001 р. і йде в реформуванні цього важливого напрямку соціальної політики, фактично, європейським шляхом. Адже здійснення державного соціального страхування у нашій країні є функцією самоврядних правових органів — фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Вважається, що якщо держава частину своїх повноважень передає соціальним партнерам, тим самим відбувається зміцнення самої держави. Держава бере на себе загальний юридичний нагляд за системою соціального страхування.

Одним із напрямів удосконалення системи фінансового забезпечення соціальної функції держави стало запровадження єдиного внеску на

загальнообов'язкове державне соціальне страхування. В Україні 8 липня 2010 року було прийнято закон України №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон № 2464), основна частина якого набула чинності з 1 січня 2011 року.

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [42].

Основними платниками ЄСВ в Україні з 1 січня 2016 року є роботодавці. Ставка ЄСВ для таких платників є однаковою для всіх роботодавців і становить 22% від фонду оплати праці, підприємства, установи або організації.

Загалом, реалізація закону про систему збору та обліку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування дозволяє:

- раціональніше використовувати кошти соціального страхування шляхом уникнення дублювання страховими фондами окремих функцій пов'язаних із формуванням страхових коштів, що спрямовуються на утримання адміністративного апарату, який відповідає за збір, облік і контроль сплати страхових внесків, зокрема відмовитися від взаєморозрахунків між фондами соціального страхування;
- гарантувати повну прозорість фінансових потоків для суб'єктів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- забезпечити ефективніший облік внесків за рахунок їх персоніфікації за всіма видами соціально страхування;

□ надати можливість застрахованим особам у будь-який час отримувати інформацію про те, які страхові внески та в які фонди робить за них роботодавець;

□ запровадити загальнообов'язкове медичне страхування в системі єдиного соціального внеску без підвищення страхових тарифів та збільшення навантаження на фонд оплати праці. У свою чергу фонди, звільнившись від великої частини адміністративних обов'язків, більше уваги приділятимуть застрахованим особам [5].

Нині існує реальна потреба у зміцненні фінансової забезпеченості системи соціального страхування на основі пошуку, виявлення внутрішніх резервів росту фінансових ресурсів, консолідації зусиль усіх соціальних партнерів по досягненню фінансової збалансованості системи соціального страхування та їхніх власних інтересів.

Дослідження проблем фінансування системи соціального страхування засвідчують їхній тісний зв'язок із недоліками у плануванні бюджетів фондів.

Одним із підтверджень цього є щорічне перевищення фактичних залишків коштів фондів на кінець року над запланованими.

Більше того, у всіх фондах соціального страхування залишки коштів на кінець року не плануються, що в свою чергу не дозволяє розрахувати рівень виконання плану. А також свідчить не лише про приблизну оцінку планових показників доходної та видаткової частин бюджетів фондів соціального страхування, але й про нераціональне використання фінансових ресурсів. Факти порушення фінансової дисципліни у сфері соціального страхування.

Зростання залишків коштів в системі соціального страхування відбувається на фоні збереження низької купівельної спроможності цілого ряду соціальних допомог, які фінансуються з фондів соціального страхування. З цього можна зробити висновок, що залишки коштів фондів соціального страхування доцільно направляти на індексацію тих допомог, купівельна спроможність яких в поточному році знижувалась.

Вважаємо, що формування адекватної політики управління залишками коштів системи соціального страхування на кінець звітного періоду дозволить підвищити загальну економічну ефективність системи соціального страхування.

Зміцнення фінансової бази соціального страхування є нагальним завданням. На наш погляд, для системи соціального страхування в цілому актуальним є використання альтернативи потенційних джерел формування фондів. Тобто, одним із резервів поповнення дохідної частини фондів є ефективна капіталізація вільних фінансових ресурсів.

Відповідними законами з окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування передбачено, що одним із джерел формування дохідної частини фондів соціального страхування є «прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів фонду, в тому числі резерву страхових коштів фонду на депозитному рахунку».

В цілому процес формування резерву страхових коштів в системі соціального страхування має нестабільну тенденцію, а в окремих фондах не відбувається взагалі. В той же час, фонди, які мають в своєму розпорядженні резервні кошти, не проводять з ними фінансові операції по розміщенню їх на депозитних рахунках в банках з метою отримання додаткових доходів. Підтвердженням цьому є не відображення останніх у звітній діяльності фондів. З цього слідує, що фонди, які не формують резерв страхових коштів та ті, які його формують на сучасному етапі не отримують інвестиційних доходів.

Вважаємо, що на майбутнє необхідно внести зміни до відповідних законів України з окремих видів соціального страхування, які б дозволили їм інвестувати страхові кошти за різними напрямками, а не лише розміщувати на депозитах комерційних банків, зважаючи на порівняно невисоку ліквідність останніх. У зв'язку з цим, в Україні має бути розроблений та відпрацьований фінансовий механізм по формуванню та використанню інвестиційних ресурсів системи соціального страхування.

Капіталізацію вільних фінансових ресурсів системи соціального страхування можна визнати раціональною не стільки для застрахованої особи, стільки для всієї фінансової системи державного соціального страхування, так як вона супроводжується формуванням резервів в благополучні по дії соціальних ризиків роки. Так, не маючи фондової системи, такі країни, як Великобританія, Нідерланди, Японія, Швейцарія, і зараз отримують високі (більше 10% в структурі доходів соціального страхування) інвестиційні доходи, формуючи резерви в рамках розподільчої системи. Наслідком такого стану справ є перш за все, втрата доходів в системі соціального страхування, зниження її загальної ефективності. Зазначені проблеми стримують процес розвитку фінансової діяльності фондів соціального страхування та зростання їхньої економічної ефективності, а також вказують на незавершеність побудови цілісного фінансовоекономічного механізму соціального страхування в цілому. У зв'язку з цим, оптимізація діючої моделі фінансового механізму соціального страхування на сьогодні є важливим та актуальним завданням.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ЗА РАХУНОК ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

2.1. Механізм нарахування та сплати єдиного соціального внеску

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок) - консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [42].

Таблиця 1.1.

Страхові тарифи для роботодавців на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2005-2019 рр.

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Тарифи для роботодавців (у відсотках)					
2005	1,6	2,9	32,3	1,73	38,53
2006	1,3	2,9	31,8	1,5	37,5
2007	1,3	1,5	33,2	1,5	37,5
2008	1,3	1,5	33,2	1,51	37,51
2009	до 13.01.09 - 1,3 з 13.01.09 - 1,6	до 13.01.09 - 1,5 з 13.01.09 - 1,4	33,2	1,4 1	37,61
2010	1,6	1,4	33,2	1,41	37,61
2011-2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				36,3 -49,7
2016-2019	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				22

Слід відмітити, що протягом 2005-2019 років відбувались також зміни тарифів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і для найманих працівників (табл.1.2).

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Таблиця 1.2.

Страхові тарифи для найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2005-2019 рр.

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Тарифи для найманих працівників (у відсотках)					
2005	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище прожит. мін.	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п вище 150 грн.	-	2,0 від з/п до 150 грн 3,0 від з/п вище 150 грн 3,5 від з/п вище прожит. мін.
2006	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років	-	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років
2007	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2007 років	0,5 від з/п до прож. мін 2,0 від з/п вище прож. мін	-	1,5 від з/п до прож. мін. 3,5 від з/п вище прожит. мін
2008	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2008 років	2	-	3,0 від з/п до прож. мін. 3,5 від з/п вище прожит. мін
2009	до 13.01.09 - 0,5 з 13.01.09 - 0,6	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2009 років	2	-	3,1 від з/п до прож. мін. 3,6 від з/п. вище прожит. мін
2010	0,6	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005 - 2010 років	2	-	розмір страхових внесків однаковий протягом 2009-2010 років
2011 - 2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				3,6
2016-2019	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				-

Єдиний внесок до 2016 року встановлювався у відсотках до визначеної Законом № 2464-VI бази нарахування єдиного внеску відповідно до класів

професійного ризику виробництва до яких віднесено платників, з урахуванням видів їх економічної діяльності. У вказаному Законі було наведено 67 класів професійного ризику виробництва, та ставка внеску для роботодавців відповідно становила від 36,76% для першого класу до 49,7% для 67 класу професійного ризику виробництва. Для бюджетних установ єдиний внесок встановлювався у розмірі 36,3 % визначеної бази нарахування. З 2011 року для працівників, які працюють на підприємствах або у фізичних осіб було встановлено ставку єдиного соціального внеску 3,6%.

З 2016 року в Україні встановлено єдину ставку для роботодавців – 22%. Єдиний внесок не входить до системи оподаткування. Податкове законодавство не регулює порядок нарахування, обчислення і сплати єдиного внеску. Чинним законодавством про соціальне страхування регламентується порядок формування доходів (розміри обов'язкових внесків, граничний розмір об'єкта оподаткування, строки сплати, звітність) та використання коштів (види виплат і послуг, окремі абсолютні розміри, перелік одержувачів та умови надання допомог). При визначенні розміру єдиного соціального внеску для роботодавців враховуються кошти на чотири існуючі види соціального страхування, для найманих осіб – на три види страхування (крім страхування від нещасних випадків), які розподіляються між відповідними фондами.

У законах про Державний бюджет України на кожний рік встановлюються зміни та доповнення до нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціальних позабюджетних фондів. Уточнюються розміри обов'язкових внесків юридичних і фізичних осіб до бюджетів фондів, змінюються співвідношення між соціальними фондами, підвищуються розміри соціальних виплат та граничних величин заробітку, на який нараховуються страхові внески. Вітчизняна практика свідчить про те, що впродовж поточного року можуть прийматися постанови Кабінету Міністрів України або правлінь фондів щодо внесення змін до порядку формування доходів та використання коштів бюджетів

відповідних позабюджетних фондів. Зарубіжний досвід теж свідчить про тривалий процес розвитку спеціальних фондів соціального призначення.

Україна, як відомо, розпочала перебудову соціального страхування з початку 2001 р. і йде в реформуванні цього важливого напрямку соціальної політики, фактично, європейським шляхом. Адже здійснення державного соціального страхування у нашій країні є функцією самоврядних правових органів — фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Вважається, що якщо держава частину своїх повноважень передає соціальним партнерам, тим самим відбувається зміцнення самої держави. Держава бере на себе лише загальний юридичний нагляд за системою соціального страхування.

В основу правовідносин соціального забезпечення, а отже і соціальнострахових покладені соціальні права людини. Вони, хоч і не спричиняють безпосередні правовідносини, але сам факт юридичного проголошення цих прав презюмує появу в перспективі правовідносин щодо кожного з них. Держава, встановлюючи в імперативному порядку приписи – гарантувати, надати, сплатити, забезпечити, визначає спосіб реалізації громадянами своїх прав на соціальне страхування.

Соціальна значущість правових норм, що регулюють відносини обов'язкового соціального страхування, відображена в тому, що вони є частиною механізму правового регулювання, котре має забезпечити гідне існування людини, що відповідає статусу України як соціальної держави. Адже гарантоване право кожного громадянина ст. 46 Конституції на соціальне забезпечення одною з форм свого здійснення охоплює обов'язкове соціальне страхування.

Україна як соціальна держава, беручи до уваги ідеї, побажання та міжнародно-правові зобов'язання, які витікають з підписаних нею міжнародних конвенцій, а також, враховуючи світовий досвід розвинутих держав, прагне створити гідний рівень соціального забезпечення своїх громадян за допомогою не лише державного соціального забезпечення, але й альтернативних форм

соціального страхування. Саме держава є зобов'язаною щодо створення належного механізму реалізації особою права на соціальне забезпечення, а тому визначає уповноважених суб'єктів, які від її імені чи за її соціальним замовленням забезпечують якісне функціонування системи соціального забезпечення.

Соціально-страхові відносини мають підставами своєї появи юридичні факти, передбачені імперативними приписами про обов'язкову реєстрацію страхувальників та обов'язкову сплату ними страхових внесків. Особливості виникнення, зміни і припинення правовідносин загальнообов'язкового державного соціального страхування зумовлені тим, що вони тісно пов'язані і до певної міри залежні від трудових та цивільних правовідносин.

В Україні основними законодавчими актами, спрямованими на загальне правове забезпечення соціального страхування є Конституція України (стаття 46), та Кодекс Законів про працю України, глава XVII «Державне соціальне страхування». Вагомий внесок у розвиток соціального страхування внесла і Концепція соціального забезпечення населення України, згідно якої соціальне страхування є джерелом матеріального забезпечення громадян у разі безробіття, захворювання, нещасного випадку, а також у старості.

Згодом для реалізації положень Концепції і на основі Конституції України були розроблені Основи законодавства України про соціальне страхування, які прийняті у вигляді базового закону. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [31], визначають принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні. Із прийняттям даного законодавчого акту (2001р.) розпочався новий відлік сучасного загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Складовою нового Закону було визначення необхідності створення п'яти видів загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійного страхування; страхування на випадок безробіття; страхування у зв'язку з

тимчасовою втратою працездатності; страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; медичного страхування.

На сучасному етапі з п'яти видів соціального страхування, передбачених Основами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, функціонує лише чотири: на випадок безробіття; у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності, та пенсійне страхування, яке перебуває на стадії реформування. Медичне ж страхування залишається не впровадженим. Це є великою перешкодою на шляху до євроінтеграції. Адже в такому випадку не виконуються положення ст. 49 Конституції України, згідно якої, кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Фахівці стверджують, що подолати негаразди медичної галузі можна, запровадивши систему державного загальнообов'язкового медичного страхування. Про це також свідчить і світовий досвід, який доводить, що ефективність медичної допомоги неухильно зростає при застосуванні страхових механізмів.

Тому нагальною проблемою є прийняття Закону України „Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування”.

Основною метою системи соціального страхування та її реформування є забезпечення достойного рівня життя громадянам, які протягом свого трудового життя сплачували страхові внески, не приховуючи своїх трудових доходів. В Україні розширюються масштаби реформування соціальної сфери. Одним із напрямів інтенсивних змін є соціальне страхування. Саме соціальне страхування є провідним інструментом соціальної політики держави, оскільки передбачає підтримку найбільш активної, працездатної частини суспільства, що створює матеріальні та нематеріальні блага, призначені для споживання суспільством в цілому.

Необхідність статистичного дослідження виникає внаслідок недосконалості бухгалтерського обліку, що відображається на всій системі як оподаткування, так і надходжень єдиного страхового внеску.

Отже, управління фондами соціального страхування – це система соціальноекономічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) для досягнення соціальної стабільності та соціального прогресу.

Зазначимо, що нині в Україні відсутня національна доктрина соціального страхування, яка б науково обґрунтовувала можливості розвитку системи в органічній прив'язці до системи заробітної плати, податкової системи, стану та політики на ринку праці, демографічної ситуації та прогнозів. При розробці системи рекомендацій та управлінських рішень в галузі соціального страхування слід пам'ятати, що соціальне страхування є найгострішим інструментом, здатним трансформувати наріжні основи суспільного буття. Реформування системи соціального страхування передбачає розширення вибору застрахованою особою форм реалізації її прав, залучення до реалізації соціальних гарантій в сфері соціального страхування недержавних організацій, використання різноманітних механізмів фінансування послуг, забезпечення щільної прив'язки соціальних зобов'язань до наявності коштів на їх фінансування.

2.2. Стан фінансового забезпечення державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску

За рахунок організації соціального страхування суспільство отримало можливість здійснювати компенсацію соціальних ризиків шляхом перерозподілу частини національного доходу між окремими групами населення в автономному від інших перерозподільчих режимів з врахуванням міри соціального ризику і розмірів

трудової участі кожного члена суспільства в формуванні національного доходу. Економічну основу соціального страхування складають страхові відносини, умови яких являються всезагальними і встановлюються державою.

В рамках фінансової системи соціального страхування вирішуються питання як соціального захисту населення, так і питання організації фондів соціального страхування. Багаторічний досвід функціонування подібних спеціалізованих соціальних інститутів в більшості країн Західної Європи свідчить про високу ефективність цих базових інститутів соціального захисту. Страхові принципи забезпечення соціальних гарантій населенню є загальноприйнятими і визнаними у світі. Вони вважаються найефективнішими.

З огляду на важливість забезпечення фінансової стабільності системи соціального страхування актуальним є вирішення кола завдань, пов'язаних із особливостями формування та використання фінансових ресурсів даної системи, що і є метою даного дослідження.

Як елемент фінансової системи, соціальне страхування є системою фінансових установ, які здійснюють акумулювання і розподіл коштів, що накопичуються державою в обов'язковому порядку на компенсацію збитку від дії соціальних ризиків.

До інституційних структур, що відповідальні за фінансове забезпечення соціального страхування населення в Україні необхідно віднести державні позабюджетні фонди: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування, Фонд соціального страхування на випадок безробіття.

Урахування специфіки вітчизняної системи соціального страхування ставить особливі вимоги до аналізу її збалансованості та внутрішніх структурних характеристик. Виходячи з ідеї соціального страхування як системи колективного соціального захисту, доходи страхових фондів мають становити сплачені страхові внески, а видатки – виплати по страхових випадках. Відхилення від цього правила свідчить про порушення страхових принципів соціального захисту.

Розглянемо особливості формування доходів фондів соціального страхування за 2017-2019 роки (табл.2.1). Зважаючи на те, що запровадження ЄСВ в Україні відбулося з 1 січня 2011 року, важливим є визначення основних тенденцій (позитивних чи негативних), які мали місце у зв'язку із запровадженням даного внеску.

Як можна бачити з табл.2.1. частка надходжень від сплати страхових внесків в цілому в доходах системи державного соціального страхування змінювалася від 78,7% у 2017 році до 48,4% у 2018 році і в 2019 році знову зросла до 57,7% від загальної суми доходів фондів.

В свою чергу, темп росту доходів системи державного соціального страхування у 2018 році був вищим (116,4%) за темп росту надходжень від сплати страхових внесків (71,5%). Проте, вже у 2019 році надходження від сплати страхових внесків зростали швидшими темпами (138,4%) порівняно з темпом росту доходів системи соціального страхування в цілому(116%).

Слід відмітити, що з 01.01.2017 р. розпочато реорганізацію Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

А саме, дані два фонди об'єднані в один – Фонд соціального страхування України, бюджет якого почали затверджувати починаючи з 2018 року.

Слід сказати, що у 2019 році загальний обсяг надходжень від сплати ЄСВ до системи державного соціального страхування склав майже 190 млрд грн.

У тому числі за рахунок внесків:

- роботодавців – 169,1 млрд грн, або 88,8%;
- застрахованих осіб – 16,9 млрд грн, або 8,9%;
- фізичних осіб – приватних підприємців – 4,1 млрд грн, або 2,2%.

Таблиця 2.1.

Доходи фондів державного соціального страхування України

Показники фондів	2017 рік			2018 рік			2019 рік		
	млн грн	%	темп росту, %	млн грн	%	темп росту, %	млн грн	%	темп росту, %
Пенсійний фонд України									
Доходи, всього	265 638,8	100	109,2	255 834	100	96,3	296 342	100	115,8
Надходження від сплати страхових внесків	165 833,9	76,9	119,3	111 769	43,7	67,4	161 954	54,7	144,9
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності									
Доходи, всього	9 966,5	100	112,1	-	-	-	-	-	-
Надходження від сплати страхових внесків	9 709,4	97,4	112,3	-	-	-	-	-	-
Фонд соціального страхування на випадок безробіття									
Доходи, всього	9 209,2	100	105,4	8 728	100	87,6	10 446	100	119,7
Надходження від сплати страхових внесків	8 822,1	95,8	110,5	8 333	95,5	85,8	9 979	95,5	119,8
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві									
Доходи, всього	7 188,1	100	118,3	-	-	-	-	-	-
Надходження від сплати страхових внесків	6 117,1	85,1	107,9	-	-	-	-	-	-
Фонд соціального страхування України (з 01.01.2018 р.)									
Доходи, всього	-	-	-	17 106	100	99,7	20 005	100	116,9
Надходження від сплати страхових внесків	-	-	-	16 166	94,5	102,1	16 658	83,3	103,0
Доходи фондів соціального страхування, всього	242 002,6	100	109,4	281 668	100	116,4	326 793	100	116,0
Надходження від сплати страхових внесків до фондів соціального страхування, всього	190 482,5	78,7	118,1	136 268	48,4	71,5	188 591	57,7	138,4

Джерело: Складено та розраховано автором за даними фондів державного соціального страхування та Пенсійного фонду України.

Частка різних джерел формування ЄСВ представлена на рис.2.1.

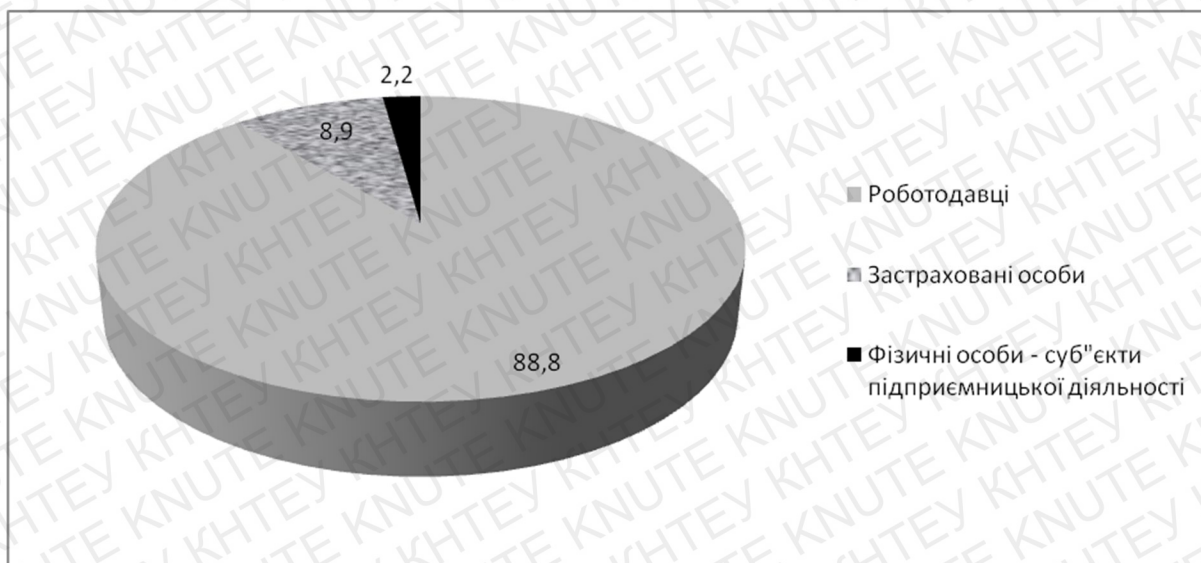

Рис. 2.1. Частка страхових внесків різних платників у формуванні єдиного соціального внеску в Україні у 2019 році, %

Як можна бачити з рис.2.1 найбільша частка по сплаті ЄСВ в Україні припадає на роботодавців, майже 90% від усіх надходжень від сплати страхових внесків.

Слід зауважити, що ставка ЄСВ в Україні в період 2011-2015 років складала 36,76-49,7% (розмір залежав від рівня професійного ризику виробництва), що вважається одним з ключових факторів тінізації економіки.

З 1 січня 2016 року в Україні встановлено єдину ставку ЄСВ для роботодавців – 22%.

Основний ризик, який існує при зменшенні ЄСВ – зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду. За підрахунками даного фонду, брак фінансування складає 80-100 млрд грн. А це – загроза недоотримання пенсій.

Проте, пошук компенсаторів для Пенсійного фонду триває. Одним з них є скасування максимального розміру заробітної плати, з якої сплачується ЄСВ (станом на 1 січня 2019 року – це 15 розмірів мінімальних заробітних плат); впровадження загального декларування доходів; повернення збору до Пенсійного фонду з операцій купівлі - продажу безготівкової валюти і т.д. При цьому

особливий наголос слід зробити, звичайно ж, на детінізацію економіки, легалізацію заробітних плат, що має збільшити базу обкладання ЄСВ та базу оподаткування.

Слід відмітити, що ЄСВ в Україні розподіляється у законодавчо встановлених пропорціях між усіма фондами соціального страхування.

Як можна бачити з табл.2.2. найбільша частка ЄСВ надходить в доходну частину Пенсійного фонду України, майже 90% від усіх надходжень по сплаті ЄСВ, найменша частка страхових внесків надходить в доходну частину Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Таблиця 2.2.

Розподіл сум надходжень від сплати страхових внесків в розрізі фондів державного соціального страхування*

Показники фондів	2017 рік		2018 рік		2019 рік	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Пенсійний фонд України						
Надходження від сплати страхових внесків	165833,9	87,1	111 769	82,0	161 954	85,9
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності						
Надходження від сплати страхових внесків	9709,4	5,1				
Фонд соціального страхування на випадок безробіття						
Надходження від сплати страхових внесків	8822,1	4,6	8 333	6,1	9 979	5,3
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві						
Надходження від сплати страхових внесків	6117,1	3,2				
Фонд соціального страхування України (з 01.01.2018р.)						
Надходження від сплати страхових внесків			16 166	11,9	16 658	8,8
Надходження від сплати страхових внесків до фондів соціального страхування, всього	190482,5	100	136 268	100	188 591	100

Джерело*: Складено та розраховано автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.pfu.gov.ua; Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.fse.gov.ua; Фонду соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.dsz.gov.ua; Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві [Електронний ресурс]: - Режим доступу:

www.social.org.ua; Фонду соціального страхування України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.fssu.gov.ua.

В цілому ж можна стверджувати, що в період 2011-2015 рр. ЄСВ суттєво не вплинуло на формування доходів фондів соціального страхування. Позитивним фактором запровадження єдиного внеску в зазначений період стало лише спрощення процедури по формуванню та поданню фінансової звітності для роботодавців – платників ЄСВ.

Як можна бачити за період 2011-2015 років, позитивні наслідки від запровадження ЄСВ занадто перебільшені. Адміністративні видатки фондів не зменшилися, адже всі чотири фонди продовжували функціонувати. Навпаки, видатки з державного бюджету до Пенсійного фонду збільшилися на вдосконалення та впровадження оновлень до програмного забезпечення для подачі звітності та формування єдиної електронної бази даних про страхувальників. На думку окремих науковців для того, щоб насправді скоротити адміністративні видатки, необхідно радикально реорганізувати систему соціального страхування шляхом закриття всіх чотирьох фондів та утворення принципово нового єдиного фонду, між спеціалізованими відділами якого розподілити функції існуючих фондів.

Проте, вже з початку 2016 р. надходження від ЄСВ суттєво знизилися за всіма фондами соціального страхування у зв'язку із зменшенням ставки внеску до 22%.

Зазначимо, що загальний обсяг видатків системи соціального страхування у 2017 році становив майже 282 млрд. грн. або 14,2% ВВП, проте вже у 2019 році частка видатків фондів соціального страхування у складі ВВП знизилася до 11,5%. Лівову частку цієї суми склали видатки Пенсійного фонду – 255,5 млрд. грн. або майже 90% загальних видатків системи соціального страхування.

Таблиця 2.3.

Видатки фондів державного соціального страхування в Україні

Показники	Роки		
	2017	2018	2019
ВВП, млн грн	1 979 458	2 383 182	2 982 920
Видатки фондів державного соціального страхування, всього, млн грн	281 092,2	298 117,6	342 352,9
У % до ВВП	14,2	12,5	11,5

Джерело: Складено автором за даними: www.ukrstat.gov.ua, www.mlsp.gov.ua.

При цьому необхідно звернути увагу на те, що у всіх фондах (за винятком страхування від нещасних випадків на виробництві) видатки перевищували обсяг надходжень страхових внесків, тобто протягом року спостерігався дефіцит власних фінансових ресурсів, що був компенсований трансфертами з Державного бюджету України.

У структурі видатків страхової системи провідне місце посідають соціальні виплати та соціальні послуги: 260,7 млрд. грн., або 96%. З цієї суми 250,2 млрд. грн. (89,7%) було виплачено у вигляді соціальної допомоги або інших виплат, тобто спрямовано безпосередньо на підтримання рівня життя населення. Тобто, нині через соціальне страхування фінансується переважно матеріальна складова людського розвитку. Разом з тим, воно відіграє важливу роль і для інших аспектів людського розвитку, оскільки створює матеріальну базу для відновлення стану здоров'я та реабілітації потерпілих на виробництві, оздоровлення працівників та членів їхніх сімей, нарощення освітнього та професійно-кваліфікаційного потенціалу робочої сили.

Значну частину коштів соціального страхування складають адміністративно-організаційні видатки. У 2019 році такі витрати були профінансовані в обсязі 6,8 млрд. грн., або 3,1% всіх видатків страхової системи.

Доречним у даному випадку буде звернути увагу на прогресивний зарубіжний досвід формування адміністративних витрат системи соціального

страхування. Так, у США, державна програма соціального страхування надзвичайно ефективна: адміністративні витрати становлять менше, ніж 1% від загальної суми витрат.

Спрямування значного обсягу фінансових ресурсів на покриття адміністративних витрат фондів соціального страхування можна вважати за доцільне лише на етапі створення таких фондів, на старті роботи всієї системи соціального страхування.

Такі високі показники накладних витрат свідчать про недосконалість організації та функціонування вітчизняної системи соціального страхування, низьку економічну ефективність використання страхових коштів.

Таким чином можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку функціонування системи соціального страхування за рахунок власних фінансових надходжень і здійснення на цій основі соціальних виплат, враховуючи обсяги адміністративних видатків на такі заходи не видається можливим. Наразі фінансова система соціального страхування в Україні не є самодостатньою, а відтак потребує постійного притоку коштів держбюджету, особливо в частині пенсійного страхування.

В той же час, проблема обмеженості власних фінансових ресурсів соціального страхування, які формуються за рахунок сплати єдиного соціального внеску актуалізує питання щодо їх оптимізації, віднаходження методів та способів їх примноження.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1. Світовий досвід формування фінансових ресурсів систем соціального страхування

Реформуючи вітчизняну систему соціального страхування важливо враховувати прогресивний зарубіжний досвід розвитку систем соціального страхування.

Кожна країна має свої особливості розвитку системи соціального страхування. Спектр цих особливостей досить широкий, проте загалом можна провести таку типологію.

Аналізуючи механізми фінансування соціальних видатків, можна виділити наступні їх варіанти:

1. Північно-європейський (Ірландія, Великобританія та скандинавські країни), де за рахунок соціального страхування покривається до половини соціальних видатків. Загальна сума відрахувань до фондів знаходиться в межах 15% ВВП. Слід вказати, що для цих країн може значно коливатись як співвідношення між страховими та бюджетними виплатами, так і загальна частка соціальних виплат у ВВП. Так, у Данії та Швеції загальна частка соціальних видатків, яка становить майже 40% ВВП, водночас соціальне страхування покриває лише чверть цих витрат у Данії та близько половини - у Швеції. В Ірландії ж ці показники становлять 20% та 33% відповідно.

2. Континентальний - найбільш типовими представниками якого є Франція, ФРН, Бельгія та Нідерланди, де частка соціальних видатків у ВВП становить приблизно 30%, дві третини з них покриваються за рахунок систем соціального страхування.

Систему соціального страхування США навряд чи можна класифікувати за типологією ЄС, хоча варто зазначити, що пропорції видатків між бюджетним і страховим фінансуванням у них належать до другого типу, водночас частка соціальних видатків у ВВП тут значно нижча.

Взагалі можна зауважити, що практично в усіх розглянутих країнах існує тенденція (хоча не дуже яскраво виявлена) до зростання частки систем соціального страхування у фінансуванні соціальних видатків.

За соціальним спрямуванням можна помітити принципову різницю між США, де метою соціального страхування є підтримання мінімального життєвого рівня та країнами ЄС, де воно спрямоване на забезпечення основних життєвих потреб і недопущення суттєвого зниження доходів унаслідок дії факторів соціального ризику.

Найбільш ранній розвиток соціальне страхування отримало у Німеччині та Франції і набуло таких основних видів, як пенсійне, медичне, по безробіттю, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. В окремих країнах існують інші види (сімейне - у Франції, на випадок піклування та догляду - у Німеччині, Австрії).

Системами соціального страхування управляють працівники та роботодавці через спеціальних представників на паритетних засадах. Певна тенденція до паритетності спостерігається і під час сплати внесків соціального страхування. У більшості країн основний тягар виплат внесків припадає на роботодавців (наприклад, в Італії та Іспанії - приблизно 4/5, у Нідерландах працівники сплачують 2/3 загальної суми внесків). Розмір внесків відносно заробітної плати коливається від мінімального в Ірландії до максимального у Франції, Греції та Нідерландах. Фонди соціального страхування утворюються за рахунок трьох джерел: страхових внесків працівників, внесків роботодавців та субсидій держави [49].

Слід зазначити, що починаючи з ХХ століття практично для всіх країн світу виникає гостра проблема страхування старості, пов'язана зі старінням населення

внаслідок збільшення тривалості життя. Зростання числа пенсіонерів створює додаткове навантаження для всієї економіки держави.

Період становлення державного пенсійного страхування за кордоном передбачав одночасний розвиток солідарних і накопичувальних пенсійних систем. Так, у скандинавських країнах (Данії, Фінляндії, Норвегії і Швеції), а також у Нідерландах, Швейцарії та більшості англосаксонських держав (за винятком США) було запроваджено універсальні пенсійні системи, котрі гарантували мінімальний дохід у фіксованій величині. При цьому джерелом пенсійних виплат слугували податкові надходження до бюджету цих країн. На відміну від згаданих країн, в інших європейських державах (Німеччині, Австрії, Бельгії, Франції, Італії, Іспанії), а також у США пенсійні системи розвивалися за принципами соціального страхування. В таких умовах пенсії були призначені для заміщення втраченого заробітку, а джерелом їх виплати стали страхові внески працівників і роботодавців. Значні відмінності в організації державного пенсійного страхування у різних країнах є до цих пір, але вони не стоять на заваді ефективної реалізації покладених на нього завдань. Це свідчить про те, що досягати цілей державного пенсійного страхування можна різними шляхами. Вони залежать, насамперед, від особливостей історичного розвитку різних держав, а також від специфічних поглядів на роль держави у забезпеченні соціального захисту населення.

Протягом останнього періоду у багатьох країнах світу особливо актуальним є питання реформування пенсійної системи та модернізації ролі держави в цій системі. Причиною цього, серед іншого, є проблеми управління фінансами пенсійних систем. Співвідношення пенсійних виплат до ВВП у розвинутих державах досягли критичних значень. У багатьох розвинених державах співвідношення видатків на пенсії до ВВП перевищило 10%, що спричинило значні проблеми для економіки. Згідно зі статистичними даними Міжнародної організації праці очікується, що відсоток ВВП, який витрачається на здійснення виплат по державному пенсійному страхуванню у більшості країн світу буде збільшуватися і

до 2050 року становитиме близько 15% від загального обсягу ВВП цих держав (рис. 3.1).

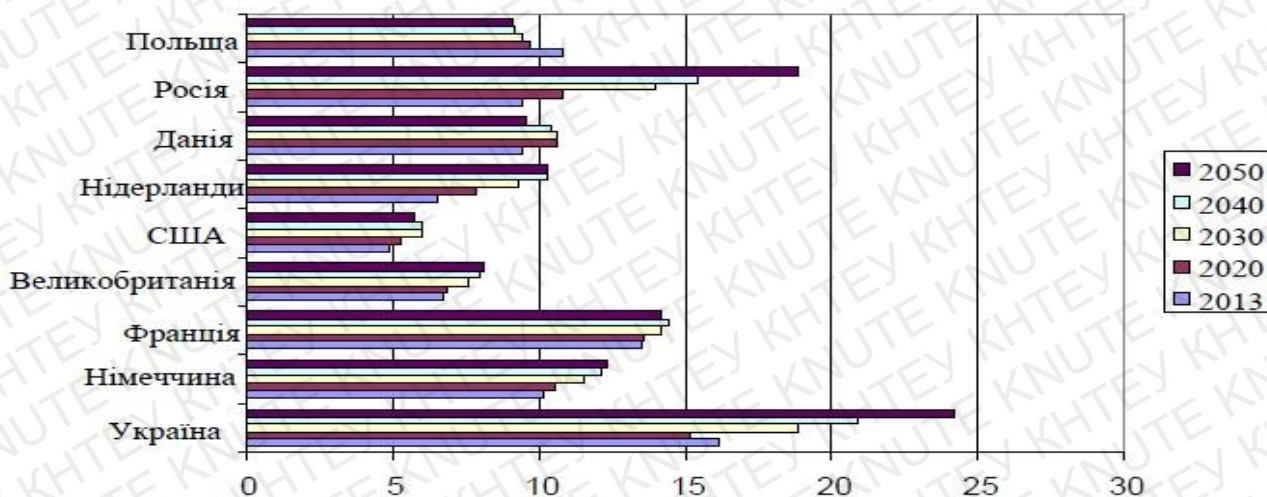

Рис.3.1. Прогнозний обсяг ВВП, що витрачається на державне пенсійне страхування у різних країнах світу, % [49]

Рис. 3.1 демонструє найвищий рівень фінансування пенсійного страхування в Україні у відсотках до ВВП з державних фондів та прогнозує його збільшення. На нашу думку, метою реформування пенсійної системи має бути все-таки не механічне вирівнювання доходів і видатків Пенсійного фонду, а оптимізація їхніх розмірів. Справжньою ціллю реформування пенсійної системи має стати створення умов для забезпечення гідного рівня життя пенсіонерів, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зростання людського капіталу та інтенсифікація інших складових сталого розвитку країни.

Частково вирішити проблему надмірного навантаження на державне пенсійне страхування можна завдяки розвитку пенсійної системи на засадах багаторівневості. У розвинених країнах завдання пенсійної системи зазвичай розмежовано між її різними рівнями. У багатьох державах ОЕСР приватні видатки на пенсії є порівнюваними з державними видатками на такі цілі.

Для більш повного вивчення питань, що стосуються наукового дослідження, розглянемо пенсійні системи деяких країн світу та визначимо їх основні складові.

Система пенсійного страхування у Франції одна з найбільш складних в Європі і ґрунтується на двох фундаментальних принципах:

1. Пенсійне накопичувальне страхування: пенсія в цьому випадку виплачується із засобів, що відкладаються особою впродовж трудової діяльності;
2. Солідарність: пенсії виплачуються людям похилого віку з відрахувань тих, що нині працюють.

Базова система пенсійного забезпечення передбачає можливий достроковий вихід на пенсію, також діє система надбавок подружжю, що мають не менше трьох дітей, і одному з подружжя, на утриманні якого знаходиться інший, що не має власної пенсії. Крім того, існує можливість спадкоємства пенсійних прав, а також можливість працевлаштування після виходу на пенсію. В рамках основної системи також можливе отримання пенсії при продовженні трудової діяльності. Пенсіонер, що в цьому випадку продовжує працювати повинен сплачувати зі свого заробітку так званий внесок солідарності до фонду страхування по безробіттю, який складає 10-15%, а 5% сплачує роботодавець.

Фінансування основної системи пенсійного страхування здійснюється за рахунок внесків роботодавців (8,2% фонду заробітної плати) і найнятих робітників (6,55% заробітної плати). Крім того, частину коштів, що направляються на фінансування пенсійного забезпечення, складають дотації із спеціального фонду солідарності, а також у разі потреби бюджетні асигнування. Для осіб вільних професій, дрібних підприємців щомісячні виплати до пенсійного фонду складають 16,35%.

Окрім основних у Франції існують обов'язкові додаткові системи пенсійного страхування. Велика частина обов'язкових додаткових систем страхування через старість зосереджена в рамках двох фондів. Перший (Асоціація режимів додаткових пенсій) охоплює всіх найнятих робітників і фінансується за рахунок обов'язкових внесків підприємців (4% фонду заробітної плати) і найнятих робітників, що сплачують 2% із заробітної плати. Другий фонд (Загальна асоціація

пенсійних установ) здійснює обов'язкове пенсійне страхування керівних службовців і управлінських працівників. Розмір внесків за цією системою складає 12%, з яких 8% припадає на роботодавців і 4% на найнятих робітників. Якщо в основних системах пенсійного забезпечення розмір пенсійних виплат, як правило, не перевищує 50%, то в рамках додаткових пенсійних систем він складає близько 20% заробітку, що істотно підвищує загальний дохід пенсіонерів.

Поряд з системою трудових пенсій у Франції існує також система соціальних пенсій. Їх виплата гарантується державою незалежно від характеру і тривалості професійної діяльності. На відміну від пенсіонерів, які одержують трудову пенсію, «соціальні» пенсіонери мають ряд пільг, таких, як безкоштовна юридична допомога, звільнення від податку на житло та земельного податку, безкоштовне телефонне обслуговування та ін. Фінансування системи соціальних пенсій проводиться через фонд солідарності по старості, Доходи якого формуються із коштів, що надходять від стягування загального соціального податку у розмірі 2,4% будь-яких доходів, а також за рахунок частини акцизів та мита на алкогольні і безалкогольні напої.

Пенсія у Франції складає 50% від середньої зарплати за останніх 11 трудових років. Але існує таке поняття, як мінімальна і максимальна державна пенсія.

Широко розповсюджені у Франції різні види соціальних допомог, зокрема: допомога батькам на виховання дітей, допомога сім'ї для найму няні по догляду за дитиною, допомога на дитину дошкільного віку для малозабезпечених, допомога до початку учбового року сім'ям з низькими доходами, допомога багатодітним сім'ям, допомога на працевлаштування, допомога вдовам та ін.

Таким чином, можна стверджувати, що державне соціальне страхування являє собою обов'язковий і невід'ємний компонент будь-якого розвиненого суспільства, метою якого є забезпечення стабільності суспільного розвитку країни.

3.2. Вдосконалення фінансового забезпечення системи державного

соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску в Україні

Великий масштаб проблем формування інституту державного соціального страхування обумовлений несистемністю і повільними темпами інституційних перетворень у соціальній сфері.

Україна розпочала перебудову державного соціального страхування з початку 2001 року і йде в реформуванні цього важливого напрямку соціальної політики, фактично, європейським шляхом. Адже здійснення державного соціального страхування у нашій країні є функцією самоврядних правових органів — фондів загальнообов'язкового соціального страхування. Вважається, що якщо держава частину своїх повноважень передає соціальним партнерам, тим самим відбувається зміцнення самої держави. Держава бере на себе лише загальний юридичний нагляд за системою соціального страхування.

Система соціального страхування органічно пов'язана із системою заробітної плати, податковою системою, політичною ситуацією в державі, станом ринку праці, демографічними проблемами в сьогоденні і її динаміки розвитку на майбутнє. На сьогодні ми можемо констатувати, що формування системи соціального страхування не ув'язано із зазначеними вище факторами, які багато в чому визначають якісні її характеристики - рівень пенсій і інших страхових виплат, якість і обсяг послуг по лікуванню й оздоровленню працездатного населення, і тому, побудова ефективної системи соціального страхування в Україні є складним завданням.

На наш погляд, у функціонуванні системи соціального страхування є ряд недоліків, які порушують її фінансову рівновагу:

- 1) наявність високого рівня у всіх сферах економіки тіньового ринку, що розширюється, незареєстровані форми зайнятості, неофіційні і невраховані виплати заробітної плати, що в підсумку знижує рівень соціальних гарантій для

зайнятих у цій сфері працівників і істотно звужує (до 25-30%) економічні можливості для фінансування державних позабюджетних соціальних фондів;

2) збереження архаїчних положень соціального законодавства, що консервують не страхові механізми придбання прав на пенсійне й інші види соціального страхування, що породжує нездорові стимули відхилення працівниками і роботодавцями від законодавчо встановлених процедур оформлення трудових відносин і сплати в повному обсязі податків і страхових внесків;

3) наявність вкрай високої і невиправданої диференціації в системі заробітної плати і доходів населення в різних секторах економіки і регіонах країни, і при цьому не ув'язано із системою страхових відрахувань і всією системою соціального захисту, і є гальмом розвитку системи соціального страхування;

4) відсутність концептуально вивіреної системи управління соціальним страхуванням у формі демократичних механізмів участі у всіх найважливіших процедурах прийняття рішень основних соціальних суб'єктів (повноважних представників працівників і роботодавців).

У цьому зв'язку, на наш погляд, необхідно розробити середньострокову програму дій (наприклад, на 3-5 років) з метою завершення в найближчі 5-8 років формування системи державного соціального страхування в Україні, та пов'язати її з реформами в системі заробітної плати, бюджетної та податкової системи. Така програма заходів дозволить забезпечити поступовість і послідовність в роботі уряду, міністерств, відомств, співтовариств суб'єктів соціального страхування (представників працівників, роботодавців і страховиків).

Формування системи обов'язкового соціального страхування в Україні вимагає концептуального і законодавчого вирішення ряду першочергових задач національного масштабу. Найважливішими серед них є:

- розробка доктрини системи соціального страхування для України (філософії соціального страхування і його місця в системі соціального захисту населення, ролі соціальних суб'єктів у питаннях фінансування і управління);
- розробка методологічних основ для формування власного правового поля соціального страхування, що має чіткі законодавчі рамки, що фіксують і не допускають йому змішуватися з правовими полями особистого страхування, з одного боку, і соціальною допомогою, з іншого;
- розмежування функцій і повноважень по організації і керуванню системою й окремими видами соціального страхування основних соціальних суб'єктів (роботодавців, працівників і держави), з ролевих їхніх позицій страхувальників, застрахованих, організуючих і контролюючих органів;
- визначення форм, рівнів і механізмів реалізації соціальних гарантій, які забезпечуються різними видами соціального страхування;
- визначення 4-5 базових правових інститутів соціального страхування, які б включали всі можливі види страхових випадків і забезпечення координації їхньої діяльності з метою щільного правового структурування усіх форм і видів захисту;
- визначення фінансових механізмів видів соціального страхування з врахуванням формування оптимального навантаження суб'єктів страхування, пов'язаного з політикою заробітної плати, доходів і податкової політики в країні;
- визначення інструментарію й інфраструктури керування соціальним страхуванням - моделей актуарних розрахунків, інформаційної бази, статусу актуарних центрів і контрольних органів, медико-реабілітаційних служб [49].

Побудова ринкової фінансової моделі соціального страхування має три взаємопов'язаних аспекти: інформаційна безпека та основні напрями її забезпечення, визначення джерел фінансування, як способу нагромадження засобів достатніх для забезпечення гарантій соціального захисту; розподіл фінансового

тягара між основними суб'єктами страхування; способи використання (розподілу і перерозподілу) страхових коштів.

Ринкова модель системи соціального страхування має базуватися на наступних принципових положеннях:

- фінансування забезпечується в основному за рахунок внесків роботодавців та працівників;
 - розміри страхових послуг знаходяться в залежності від розмірів внесків. Тільки ті особи, що здійснюють внески мають право на отримання послуг.
- Особливості демографічного, соціально-економічного розвитку України викликають необхідність змішаного фінансування пенсійного страхування за допомогою методів пільгового пенсійного забезпечення (за рахунок роботодавців і держави);
- важливий елемент фінансової моделі соціального страхування – перерозподіл відповідальності основних суб'єктів соціального страхування.

Отже, одним з важливих напрямів подальшого розвитку системи державного соціального страхування в Україні є врахування інтересів усіх соціальних партнерів, а саме: держави, роботодавців та профспілок (працівників), табл. 3.1.

Це в свою чергу, забезпечить злагоджену роботу фондів соціального страхування, зменшення тіньового сектору заробітної плати, і як наслідок – збільшення розміру виплат при настанні страхових випадків.

Варто зазначити, що законодавство про соціальне страхування потребує подальшого розвитку й удосконалення в частині забезпечення прозорості та публічності діяльності фондів, покращення процесу контролю за фінансовими потоками системи державного соціального страхування.

У законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. №2464 [49], який набув чинності із 01.01.2011 року передбачено здійснення принципових змін організаційно-

фінансової системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Законом унеможлиблюється втручання Пенсійного фонду в розподіл сум єдиного соціального внеску, оскільки розщеплення коштів здійснює Державне казначейство. Такий підхід дає змогу значною мірою раціоналізувати використання коштів, але його реалізація вимагає істотних змін як у сфері правового регулювання, так і безпосередньої організації загальнообов'язкового державного соціального страхування. Постає питання про реформування механізму управління цим фондом.

Доцільність реалізації нової концепції соціальних внесків на основі запровадження єдиного соціального внеску підтверджує накопичений досвід інших країн. Така практика застосовується в багатьох країнах Європейського Союзу (Бельгії, Великобританії, Ірландії, Іспанії, Португалії, Польщі).

Сучасна система соціального страхування в Україні за своїм змістом не є страховою в класичному розумінні, оскільки зберігає і виконує функції соціального забезпечення (допомоги) – розмір страхових внесків не узгоджується з рівнем соціального і професійного ризику, обсягом прав і гарантій страхувальників і застрахованих, має місце їх відчуженість від участі в управлінні фондами тощо.

Таблиця 3.1.

Стан і напрями розвитку державного соціального страхування

Види соціального страхування	Стан	Напрями розвитку сфер соціального страхування з урахуванням інтересів соціальних партнерів		
		інтереси держави	інтереси роботодавців	інтереси профспілок (працівників)
Страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності	Функціонує	Збільшення вимог до охорони праці, атестації робочих місць	Профілактичні заходи (навчання персоналу, роз'яснення), перехід на нові, безпечніші технології виробництва, використання екологічно чистої сировини та енергоносіїв	Покращення умов праці, зменшення термінів перебування зміни на небезпечному виробництві, збільшення відшкодувань у разі страхового випадку

Страховання на випадок безробіття	Функціонує	Створення нових робочих місць, працевлаштування соціально незахищених верств населення, забезпечення засобами існування тимчасово непрацездатних	Оперативність підбору персоналу, підвищення його кваліфікації	Збільшення термінів і розмірів виплати з безробіття, швидкий пошук нових вакансій, якісна перекваліфікація
Страховання у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням	Функціонує	Покращення демографічної ситуації	Збільшення продуктивності праці	Своєчасне відшкодування лікарняного листа
Пенсійне страхування	Реформування	Впровадження другого рівня пенсійної системи, розвиток недержавного пенсійного забезпечення	Зменшення навантаження на фонд оплати праці	Відповідність пенсії розміру заробітної плати працівника та обсягам сплачених страхових внесків
Медичне страхування	Обговорення можливих варіантів запровадження	Покращення здоров'я нації, розвиток медичної інфраструктури та науки	Покращення ефективності використання робочого часу	Своєчасне та професійне медичне обслуговування

Перед страховиками сьогодні стоїть складне завдання по забезпеченню зростання розмірів страхових виплат, обсягу та якості соціальних послуг, а також підвищення рівня фінансової надійності фондів соціального страхування. Створення розвиненої і платоспроможної системи соціального страхування, здатної компенсувати збиток від непередбачених подій, зміцнення довіри до системи соціального страхування з боку страхувальників, а також населення, можливе тільки при правильній побудові стратегії розвитку даної системи.

Таким чином, політика держави в напрямі побудови ефективної, прозорої, інституційно спроможної системи соціального страхування має включати: збереження автономного характеру функціонування фінансової системи соціального страхування і недопущення її об'єднання з державним бюджетом;

поступова децентралізація системи і передача частини функцій управління на рівень трудових колективів та об'єднань роботодавців при збереженні державного регулювання і нагляду; забезпечення транспарентності системи державного соціального страхування; створення банку даних соціального страхування на основі результатів проведення комплексного моніторингу системи, інформаційного та статистичного забезпечення.

Необхідною умовою ефективного функціонування економіки є довіра та співробітництво в організації системи соціального страхування.

Соціальне страхування дозволяє забезпечити реалізацію двох базових принципів побудови цивілізованого суспільства: особистої відповідальності та солідарної взаємодопомоги.

Із розвитком ринкової системи господарювання, що базується на найманій праці, остаточно сформувалися два основних суб'єкти трудових відносин, взаємодія яких виявила відмінність у характері їх інтересів. Саме тому створення організацій, які репрезентують інтереси обох сторін – соціальних партнерів, стало передумовою розвитку соціального партнерства. Партнерські відносини допомагають поєднати переваги кожної із сторін і на цій основі вирішувати спільні завдання, у тому числі й спрямовані на соціальну підтримку людей, що надзвичайно важливо за сучасних умов.

Досягти балансу інтересів соціальних партнерів в Україні цілком можливо, використовуючи потенціал соціального партнерства, зокрема, у формі спільного управління представниками сторін фондами соціального страхування. Соціальне партнерство – перевірений досвідом більшості розвинених країн механізм вирішення соціально-економічних проблем і регулювання протиріч між роботодавцями, працівниками і державою. По суті, соціальне партнерство відбиває історично обумовлений компроміс, виражає суспільну необхідність соціальної згоди як однієї з основних умов стабільності і прогресу.

Соціальне партнерство як результат взаємодії працівників, роботодавців та держави допомагає збалансувати їх інтереси, виходячи з чого у сфері соціального страхування слід: дотримуватися базових законів, що регламентують правовідносини у сфері державного соціального страхування; сформувати механізм тристороннього (паритетного) адміністративного та фінансового управління коштами фондів державного соціального страхування; створити відкриту інформаційну систему, яка б дозволяла усім платникам єдиного соціального внеску та отримувачам допомоги та послуг знати свої права та обов'язки, передбачала б перевірки накопичуваних страхових справ, а також сприяла б формуванню публічних та державних механізмів контролю за ефективністю управління фінансовими ресурсами фондів; визначити чіткі межі повноважень та відповідальності держави, роботодавців та працівників у сфері державного соціального страхування.

Таким чином, розв'язання нагальних проблем розвитку системи державного соціального страхування на основі використання механізму соціального партнерства дозволить врахувати, перш за все, наблизити систему державного соціального страхування до потреб застрахованих осіб, що сприятиме підвищенню рівня їх соціального захисту, а також, в цілому, врахувати інтереси кожної із сторін соціального партнерства.

Виходячи з вищевикладеного, окреслимо подальші кроки реформування системи державного соціального страхування в Україні:

- удосконалення відповідного соціального законодавства, зокрема в частині запровадження обов'язкового медичного страхування;
- забезпечення додаткових надходжень страхових коштів за рахунок розширення бази сплати страхових внесків, виведення заробітної плати з тіньового сектору економіки;
- забезпечення повної прозорості фінансових потоків для суб'єктів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- ефективна взаємодія державних і недержавних форм соціального страхування;
- покращення інформаційно-роз'яснювальної роботи фондів соціального страхування з населенням.

Таким чином, питання щодо підвищення рівня соціального захисту населення України і зокрема розвитку видів державного соціального страхування обумовлює необхідність розробки державної політики ефективного розвитку системи державного соціального страхування у поєднанні з загальнонаціональними соціально-економічними пріоритетами.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні та практичні питання єдиного соціального внеску як джерела доходів державного соціального страхування в контексті світового і вітчизняного досвіду.

В результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки.

Система соціального страхування є однією із важливих складових соціального захисту населення.

В Україні на сучасному етапі розвитку функціонують три цільові страхові фонди з окремих видів соціального страхування: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, Фонд соціального страхування України на випадок безробіття.

Єдиний соціальний внесок є основним джерелом формування доходів фондів соціального страхування.

Фінансова діяльність фондів державного соціального страхування направлена на забезпечення законодавчо встановленого рівня соціальних страхових виплат. Управління страховими фондами здійснюється на паритетній основі державою та представниками застрахованих осіб та роботодавців.

Дослідження зарубіжного досвіду розвитку систем соціального страхування дозволяє стверджувати наступне. Реформуючи вітчизняну систему державного соціального страхування варто звернути увагу на прогресивний зарубіжний досвід в частині використання механізму суспільного контролю за діяльністю інститутів, що отримують повноваження розпоряджатися коштами соціального страхування.

За результатами проведеного аналізу системи державного соціального страхування можна стверджувати, що надходження від сплати страхових внесків складають майже 90% доходів системи державного соціального страхування. При цьому найбільша частка ЄСВ надходить в доходну частину Пенсійного фонду України, майже 80% від усіх надходжень по сплаті ЄСВ.

В цілому ж можна стверджувати, що до 2015 року запровадження ЄСВ суттєво не вплинуло на формування доходів фондів соціального страхування. Позитивним фактором запровадження єдиного внеску стало лише спрощення процедури по формуванню та поданню фінансової звітності для роботодавців – платників ЄСВ. Проте вже у 2016 році власні фінансові ресурси системи соціального страхування, що формуються за рахунок сплати ЄСВ суттєво зменшилися за рахунок зниження ставки ЄСВ до 22%.

Обґрунтовано, що фінансово самою потужною державною установою соціального страхування являється Пенсійний фонд України.

За результатами аналізу встановлено, що видатки фонду зростали швидшими темпами, тоді як власні доходи росли значно повільніше. В останні роки Пенсійний фонд України став фінансовою установою, яка поглинає значні бюджетні ресурси і при цьому не забезпечує гідну пенсію більшості українцям.

Таким чином, за аналізований період рівень перерозподілу коштів фондів соціального страхування з метою соціального захисту населення є недостатнім, таким, що не забезпечує гідний рівень добробуту застрахованих осіб, особливо тих, які є непрацездатними.

Обґрунтовано, що для забезпечення стабільної роботи фондів державного соціального страхування запропоновано відповідні напрями їх подальшого розвитку:

1. Реформування і гармонізація нормативно-правової бази щодо забезпечення діяльності державних фондів соціального страхування.

2. Удосконалення організаційної структури страхових фондів.

3. Забезпечення дотримання балансу між взятими фондами зобов'язаннями і їх реалізацією. Соціальні виплати в Україні є дуже розрізненими між соціальними верствами, базуються на недосконалому законодавстві, за останні два роки фіксуються розриви між доходами і видатками. Такий підхід є неприпустимим для країни, яка інтегрується в європейське суспільство, тому необхідно переглянути структуру витрат, уникати тих, що є невластивими для фондів, невиправданими та такими, що передбачають нераціональне використання.

5. Підвищення довіри населення до фондів та налагодження комунікації між донорами та реципієнтами послуг. Це дозволить не лише зробити систему державного соціального забезпечення більш прозорою і доступною для громадськості, але також забезпечити більш глибокий аналіз реального соціального стану та потреб населення.

З метою формування сприятливого середовища функціонування державних страхових фондів, та зменшення тінізації заробітних плат пропонується розробити превентивні та стимулюючі заходи щодо детінізації заробітних плат, оскільки заробітна плата є базою для формування бюджету фондів державного соціального страхування, адже саме з неї сплачуються всі відрахування, які є джерелом наповнення ресурсами фондів, але значний рівень тінізації ринку праці в сучасних умовах формує такі умови, що фонди недоотримують значну частку ресурсів.

Отже, запропоновані стратегічні напрями і їх деталізація за тактичними векторами щодо фінансового забезпечення цих фондів дозволить формувати

фінансові ресурси не лише на поточний період діяльності фондів, але й на певну перспективу.

Комплекс запропонованих заходів дозволить поліпшити фінансове забезпечення цих фондів, а також сприятиме їх ефективному функціонуванню у нормативно-правовій, фінансовій, організаційній, кадровій, інфраструктурній сферах.

Реалізація цих напрямів буде сприяти поліпшенню функціонування фондів, зокрема і щодо фінансового забезпечення на перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Л. Б. Проблеми впровадження єдиного соціального внеску в Україні // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2013.– № 2 (18). – С. 10–17.
2. Безверхий К., Юрченко О. Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: особливості відображення нарахувань у звітності. Бухгалтерський облік і аудит. 2016. № 10. С. 33–40. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/20554> (дата звернення: 15.03.2019).
3. Бондаренко О.М., Зубченко А.П. Єдиний соціальний внесок в контексті нарахувань та утримань із заробітної плати [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_30/Zubchen.
4. Бровенко М. О. Проблеми та перспективи розвитку системи соціального страхування в Україні // Фінанси, 2017. – С.50-56.
5. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Навчальний посібник.- К.: Кондор, 2017. — 352с.

6. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах та фактах: інформаційна довідка Міністерства праці та соціальної політики України та Пенсійного фонду України. – К., 2017. – 67 с.
7. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2017 році. [Електронний ресурс].– Режим доступу :<http://pensia.ua/ua/gazeta/articles/item/1722-povnyi-zvitroboty-pensiinoho-fondu-ukrainy-za-2017-rik>.
8. Іванческул О. Сучасний стан та перспективи розвитку соціального страхування в Україні. [Електронний ресурс] / О. І. Іванческул, О.В. Хацевич // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2017/Economics/78370.doc.htm.
9. Ільїн В.Н. Статистичний аналіз і прогнозування доходів пенсійного фонду на регіональному рівні . Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук . – М.: МЕСІ, 2015. – 23 с.
10. Калінеску Т. В. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. В. Калінеску, Ю. А. Ромновська, О. М. Антіпов. – Луганськ: від СНУ ім. В. Даля, 2013. – 516 с.
11. Карамішев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави / Д. Карамішев, Л. Карамішева // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – №1(5). – С. 128–132.
12. Кириленко О., Петрушка О. Інституційні основи державного пенсійного страхування в Україні // Журнал європейської економіки. – Том 12 (№ 1). Березень 2013. – С. 79 – 95.
13. Кириленко О., Тулай О. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку / О. Кириленко, О. Тулай // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2015. – Вип. 11. – Т.2. – С. 10 – 17.
14. Коваль О. П. Щодо оптимізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Аналітична записка. [Електронний ресурс] / О. П. Коваль. – 2014. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1171>.

15. Козачук Н.Ф., Поліщук І.П. Єдиний соціальний внесок: переваги та недоліки його впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2016/Economics/7_97662.doc.htm.
16. Козоріз Г. Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування / Г. Г. Козоріз / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 1 (99). – С. 176 – 185.
17. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3 (81). – С. 129–135.
18. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в контексті сучасних економічних і демографічних тенденцій: монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми: Університетська книга, 2019. – 100 с.
19. Конопліна Ю. Суспільно-економічні фактори функціонування системи соціального страхування / Ю. Конопліна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2013. – № 37. – С. 91 – 102.
20. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР.
21. Концепція соціального забезпечення населення України: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993р. №3758-ХІІ.
22. Кречотень І. М. Проблеми розвитку системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні / І. М. Кречотень // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Сер. «Економічні науки». – 2015. – № 4(1). – С. 80 – 84.
23. Лістрова С. Нарахування єдиного соціального внеску на новий лад / С. Лістрова // Головбух : Праця та Зарплата. – 2016. – № 6. – С. 7–15.

24. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України / Е.М. Лібанова (ред.). — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2016. — 356с.
25. Макаренко А.П. Оцінка реформування єдиного соціального внеску в Україні. / А.П. Макаренко, А.В. Нікулін // Економіка та держава. — 2017. — № 1. — С. 15-18.
26. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску//Наукові праці НДФІ. — 2014. - №14(45). — С. 102-110.
27. Москаленко О. В. Основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки: монографія / О. В. Москаленко. — Харків : Юрайт, 2012. — 400 с.
28. Надточій Б. Соціальне страхування в контексті історії. [Електронний ресурс] / Б. Надточій // Соціальний захист. — 2013. — № 2 — 3. — Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/pensref/publs/SocialProtection/2-2003-1.html>.
29. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку / під ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціол. дослідж. — К., 2016. — 178 с.
30. Онищенко В. ЄСВ 2019: реформування. Головбух. 2018. № 33. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7404-reformuvannya-sv-2018> (дата звернення: 20.03.2019).

31. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98–ВР.

32. Оцінка ефективності використання коштів Фонду соціального страхування // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fssu.gov.ua/>.

33. Петрученко Л.Ю. Державне соціальне страхування населення України на випадок безробіття: Автореф. дис...канд.екон.наук. – Київ, 2010. – 20с.

34. Плиса В.Й. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: Навч. посібник. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 160 с.

35. Пономаренко Є. Б. Сучасні тенденції адаптації закордонного досвіду соціального страхування в Україні / Є. Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (13). – Серія: Економічні науки. – С. 309 – 315.

36. Порядок обліку платників внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджений наказом МФУ № 1162 від 24 лист. 2014 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

37. Порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затверджений наказом МФУ № 435 від 14 квіт. 2015 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

38. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон

України від 05.10.2000р. №2017 – III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

39. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

40. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.04.1999 р. №1105. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

41. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03 2000 р. № 1533-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

42. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

43. Романченко Ю.О. Єдиний соціальний внесок з доходів фізичних осіб – підприємців: особливості нарахування та порядок сплати. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 193. - С. 290–298.

44. Руженський М. М. Система соціального захисту населення у транзитивному суспільстві: монографія / М. М. Руженський. – К.: Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості, 2015. – 383 с.

45. Савченко Н. Г. Соціальне страхування: [навч. посіб.] / Н. Г. Савченко. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 172 с.

46. Савченко Н. Формування та використання фінансових ресурсів системи соціального страхування України / Н. Савченко // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 1. – С. 110–118.

47. Серватинська І. М. Адміністрування та управління єдиного соціального внеску: зарубіжні та вітчизняні реалії. / І. М. Серватинська // Глобальні та національні проблеми економіки»: електронне наукове фахове видання. – [Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського]. – 2015. – Вип. 6. – С. 799 – 805.
48. Серватинська І. М. Методика оцінювання використання фінансових ресурсів у державних фондах соціального страхування / І. М. Серватинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 18. – С. 132 – 135.
49. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід / І. М. Серватинська // «Світ фінансів». – 2014 р. – Вип. 3. – С. 163 – 172.
50. Сидоренко Р.В. Особливості нарахування та сплати єдиного соціального внеску у фізичних осіб – підприємців // Р.В. Сидоренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. – Випуск 24. – С. 141-143.
51. Сидорчук А. Напрями покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні // Світ фінансів. – 2012. - №2. – С. 33-43.
52. Сідельникова Л. П. Асиметрії формування ресурсів Пенсійного фонду України / Л. П. Сідельникова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. – 2016. – Вип. 18., Ч.2 – С. 162-165.
53. Статистичні дані свідчать про суттєве збільшення надходжень від сплати ЄСВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dtkt.ua/labor/social-protection/43053>.

54. Тищенко О. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні : теоретично-правові проблеми / О. В. Тищенко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2014. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 198 – 200.
55. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія / І.Я. Чугунов, О.В. Насібова. - Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. - 248 с.
56. Яким буде ЄСВ у 2017 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://businessua.com/podatki/29986yakim-bude-esv-u-2017-roci.html>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Нормативно-правове забезпечення державного соціального

страхування населення України

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Зміст нормативно-правового документу</i>
Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96- ВР	Ст.46 Конституції визначає право громадян України на соціальний захист, яке забезпечується за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування.
Постанова Верховної Ради України «Концепція соціального забезпечення населення України» від 21.12.1993р. №3758-ХІІ	Закладає основи правової і нормативної бази соціального забезпечення населення, вироблено механізми, які, виходячи з реальних можливостей економіки, забезпечують дотримання державних гарантій щодо: <ul style="list-style-type: none"> □ реалізації прав громадян на працю і на допомогу по безробіттю; □ оплати праці та мінімального розміру заробітної плати; □ підтримання життєвого рівня населення шляхом перегляду мінімальних розмірів основних соціальних гарантій в умовах зростання цін на споживчі товари і послуги; □ матеріального забезпечення у разі досягнення пенсійного віку, тимчасової чи постійної втрати працездатності, втрати годувальника тощо.
Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.98 р. № 16/98	Визначено принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

<p>Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.04.1999 р. №1105</p>	<p>Визначено правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві, а також страхування з тимчасової втрати працездатності</p>
---	---

Продовження додатку А

<p>Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533–III.</p>	<p>Визначено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.</p>
<p>Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058–IV</p>	<p>Визначено принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених даним Законом.</p>
<p>Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI</p>	<p>Визначено правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати.</p>

Джерело: Складено автором.

Додаток Б Етапи розвитку соціального страхування в Україні

Етапи	Події	Особливості
1903- 1917 рр.	Становлення та розвитку соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.	Не поширювалось на всі галузі економіки.

1917 р.	Становлення соціального страхування у разі безробіття і хвороб (проти тимчасової втрати працездатності).	Страховання у разі безробіття не поширювалось на всіх працівників: тимчасова втрата працездатності охоплювала лише ризик хвороби, пологів чи смерті працівника.
1918-1921 рр.	Громадянська війна	Фінансування соціальних видатків за рахунок бюджету
1921 р.	Відновлено соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві, у разі безробіття та хвороб.	Виплати проводилися страхові через каси.
20-ті рр. XX ст.	Становлення пенсійного страхування.	Охоплювала лише певні категорії працюючих (червоноармійці, партійні працівники та ін.).
1927 -1936 рр.; 1938 р.	Згорання НЕПу та реалізація політики індустріалізації у СРСР.	Виплату пенсій непрацюючим пенсіонерам передано до місцевих бюджетів.
1929 р.		Державне соціальне страхування отримало єдиний бюджет.
1930 р.	Припинило існування соціальне страхування у разі безробіття	Зміни були зумовлені не економічними, а політичними мотивами.
1931 р.	Політика індустріалізації у СРСР.	Зміни в організації соціального у бік страхування збільшення ролі профспілок.
1948 р.	Післявоєнний період.	Припинила існування монополія профспілок на призначення соціальної допомоги. Ці обов'язки передано адміністраціям підприємств.
друга пол. XX ст.	Розвиток соціального страхування у разі безробіття та хвороб.	Має «декларативний» характер.
1991 р. і по сьогодні	Динамічний розвиток соціального страхування.	Не охоплює медичне страхування.

Джерело: складено автором за даними [45, 55]

Додаток В Переваги та недоліки соціального страхування в різних типах економічних систем

Переваги	Недоліки
1. Планова (командно-адміністративна) економіка (СРСР. Північна Корея. Куба)	

<ul style="list-style-type: none"> - невисокий рівень податкового навантаження; - низький, проте всеохоплюючий розмір соціальної підтримки. 	<ul style="list-style-type: none"> - бюджетна система соціального забезпечення; - громіздка система пільг, виплат, субсидій; - диференціація в соціальному обслуговуванні працюючих підприємств («престижних» оборонних і «не престижних - цивільних галузей економіки»); - монополія на надання соціальних послуг; - відсутні системи професійної солідарності та соціального страхування.
2. Перехідна економіка (країни Центральної і Східної Європи (колишнього СРСР))	
<ul style="list-style-type: none"> - система охоплює значно ширше коло соціальних ризиків; - дотримання основних принципів соціального страхування: адресності, загальної обов'язковості, солідарності, субсидування; - соціальне партнерство; - функціонування фінансового механізму соціального страхування; - відокремленість грошових ресурсів системи (фондів) від державного бюджету; - розвиток додаткових видів, рівнів соціального страхування. 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконала модель соціального діалогу між суб'єктами системи соціального страхування; - податковий тиск на платників страхових внесків; - тінізація ринку праці; - незбалансованість (дефіцит) фінансових ресурсів системи соціального страхування; - недотримання адресності соціальних виплат та цільового використання коштів спеціального призначення; - громіздка система пільг, виплат, субсидій; - конфлікт «потреби - можливості».
3. Ринкова економіка (США. Японія. Великобританія. Німеччина)	
<ul style="list-style-type: none"> - дотримання національної солідарності при здійсненні соціального страхування; - адресність соціальних виплат; - рівень соціальної допомоги встановлюється відповідно до фінансових можливостей держави: незначні трансфертні платежі, де 70 (80) % частка соціального страхування; - соціальна відповідальність бізнесу; - добровільне соціальне страхування. 	<ul style="list-style-type: none"> -високий рівень безробіття; -розшарування суспільства.

Джерело: складено автором за даними [5, 10]